

פעילות החטיבה למדעי הרוח

3

3 פעילות החטיבה למדעי הרוח

החטיבה למדעי הרוח של האקדמיה מקבצת בתוכה מטובי המדענים בישראל בתחומי מדעי הרוח והחברה. בשנת תשפ"ד החטיבה מונה 70 חברים, ובראשה עומד פרופ' סרג'יו הרט (לרשימת חברי החטיבה ותחומי המחקר שלהם ראו בפרק "חברי האקדמיה").

פרופ' סרג'יו הרט
יו"ר החטיבה

פעילות החטיבה כוללת כינוסים בין-לאומיים, ימי עיון והרצאות, תמיכה במפעלי מחקר, הפעלת פורומים של מומחים בתחומים שונים וכן פורום צעירים ובחינתם של נושאים שונים הנוגעים לתחומי מדעי הרוח והחברה. כמו כן מקדמת החטיבה פעילויות שונות ביוזמת חברה.

חברי הפורום הרב-תחומי בנושא שלהי העת העתיקה במהלך סיור בקיסריה, יוני 2023

זו השנה השנייה שקיים בחטיבה [פורום רב-תחומי שעוסק בשלהי העת העתיקה](#), בהובלת חברת האקדמיה פרופ' מארן ר' ניהוף. מטרת הפורום ליצור בישראל קהילה אקדמית תוססת בנושא שלהי העת העתיקה, על שלל הדיסציפלינות הקשורות אליו, קהילה שמשלבת חוקרים בכירים עם תלמידי מחקר מכל המוסדות האקדמיים בארץ. במסגרת הפורום מתקיימים מפגשים בין-תחומיים, כגון מפגשים המשלבים חקר טקסטים עם עיון בממצאים חומריים או מפגשים המשווים בין דתות. בשנת תשפ"ד הפורום עוסק בחוק הרומי במזרח התיכון.

לאחרונה הוקם בחטיבה פורום לחקר הדתות האברהמיות. הפורום פונה לקהילת החוקרים והחוקרות העוסקים בחקר היהדות, הנצרות והאסלאם. הפורום הינו בין-תחומי באופיו, וכוונתו העיקרית לעודד גישות חדשניות בחקר הדתות האברהמיות, בהקשר רחב ככל האפשר: בעבר ובהווה, מבחינה היסטורית, השוואתית ופנומנולוגית. מטרה נוספת היא להפגיש חוקרים מדיסציפלינות ותחומי מחקר שונים, ולעודד שיתופי פעולה מחקריים. בראש הפורום עומד חבר האקדמיה פרופ' גדליה סטרומזה.

השנה ערכה החטיבה למדעי הרוח כמה כינוסים וימי עיון:

פרופ' סטיבן גרינבלט נושא את ההרצאה השנתית על שם מרטין בובר

בחודש פברואר התקיימה בחטיבה [ההרצאה השנתית על שם נשיאה הראשון של האקדמיה פרופ' מרטין בובר](#). את ההרצאה נשא פרופ' סטיבן גרינבלט (Prof. Stephen Greenblatt) מאוניברסיטת הרווארד, שהוא מן הבולטים שבחוקרי שייקספיר, בנושא Shakespeare's Second Chance. את האירוע הובילה נשיאת האקדמיה לשעבר פרופ' נילי כהן.

בחודש יולי 2023 ערכה החטיבה כינוס בנושא ["זרמים רדיקליים בדתות"](#). היה זה הכינוס הרביעי בסדרת כינוסים במדע הדתות המשותפים לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ולאקדמיה למדעים של ברלין-ברנדנבורג. בכינוס נידונו זרמים רדיקליים ביהדות, בנצרות ובאסלאם, והשתתפו בו ארבעה חוקרים מגרמניה ושבעה חוקרים מישראל. דברי הכינוס יתפרסמו בהוצאת De Gruyter שבברלין. את הכינוס הוביל חבר האקדמיה פרופ' יוחנן פרידמן.

חבר האקדמיה פרופ' יוחנן פרידמן בכינוס "זרמים רדיקליים בדתות"

חברת האקדמיה פרופ' בילי מלמן בכינוס "המנדט הבריטי בפלשתינה-א"י בהקשריו האזוריים והגלובליים"

בחודש ספטמבר 2023 ערכה החטיבה כינוס בין-לאומי בנושא ["המנדט הבריטי בפלשתינה-א"י בהקשריו האזוריים והגלובליים"](#). ייחודו של הכינוס היה בדיון במנדט הן בהיבטיו המקומיים - בחברה הפלסטינית וביישוב היהודי - הן בזיקות שבינו לבין מנדטים אחרים במזרח התיכון - בסוריה, בלבנון ובעיראק - והן בהשוואתו למנדטים באפריקה ובאוקיינוס השקט. השתתפו בכינוס חוקרי מנדט מהארץ ומהעולם שעבודותיהם ניצבות בחזית המחקר של המנדט על פלשתינה-א"י, ולידם מומחים למנדטים אחרים במזרח התיכון, באסיה ובאפריקה. את הכינוס הובילו וארגנו חברת האקדמיה פרופ' בילי מלמן ובוגרת האקדמיה הצעירה הישראלית פרופ' ליאת קוזמא.

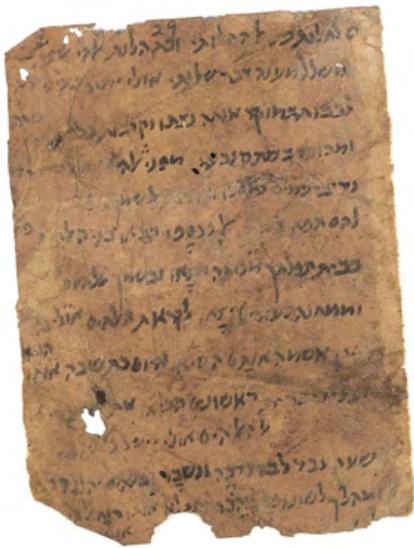
במהלך השנה ערכה החטיבה כינוסים מדעיים לכבוד חבריה: בחודש ינואר נערך [ערב עיון לכבוד חבר האקדמיה פרופ' יוסף קפלן](#) עם הגיעו לגבורות, בהובלת חבר האקדמיה פרופ' ישראל ברטל; בחודש פברואר נערך [ערב עיון לכבוד חבר האקדמיה פרופ' איתן קולברג](#) בהגיעו לגבורות, בהובלת חבר האקדמיה פרופ' יוחנן פרידמן.

3.1 < מפעלים במימון האקדמיה

האקדמיה, באמצעות החטיבה למדעי הרוח, תומכת במפעלים בעלי חשיבות לאומית ובעלי היקף רחב.

3.1.1 < המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה על שם עזרא פליישר

המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה נוסד על ידי האקדמיה בשנת 1967, והשנה היא השנה האחרונה לתמיכת האקדמיה במפעל. מטרת המפעל היא לפענח, לזהות ולקטלג את קטעי השירה והפיוט שנשמרו באוספי הגניזה הקהירית. היוזמה נתאפשרה עם ריכוז תצלומי מיקרופילם של רוב אוספי הגניזה בעולם במכון לתצלומי כתבי היד העבריים שבספרייה הלאומית. היום אפשר להיעזר גם בסריקות המשובחות של קטעי הגניזה שבאתרים שונים במרשתת, ובעיקר באתר של מפעלי פרידברג לחקר הגניזה, ואכן הקטעים הסרוקים מקילים לעיתים קרובות את פיענוח החומר ומאפשרים להוסיף הרבה פיוטים שלא זוהו עד כה.

פיוט לא ידוע של ר' יהודה הלוי, מועתק בכתובת ידו של ידידו חלפון בן נתנאל הלוי, שזוהה לאחרונה באמצעות הקטלוגים של המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה על שם עזרא פליישר, אוסף אדלר 2821/29. באדיבות בית המדרש לרבנים בניו יורק © The Jewish Theological Seminary

אחרי כ־56 שנות עבודה הושלם קטלוג השירים ברוב האוספים הגדולים של הגניזה. במאגר המידע של המפעל רשומים קרוב ל-100,000 כותרים של פיוטים מהגניזה וכמעט 75,000 התחלות של פיוטים נדפסים. רוב הקטעים המסומנים בתור "פיוט" באוספים המקיפים של קטעי הגניזה כבר פוענחו. מן האוספים הגדולים נותרו לפיענוח קטעי הגניזה שבאוסף פירקוביץ' שבסנקט־פטרבורג והשלמות לאוסף ריילנדס שבמנצ'סטר. כמו כן קיימים עוד כמה אוספים קטנים שטרם קוטלגו, ודרושות השלמות לא מעטות לאוספים שכבר קוטלגו.

המפעל נושא את שמו של פרופ' עזרא פליישר ז"ל, שייסדו ועמד בראשו יותר מ־39 שנים. העבודה במפעל חייו הוסיפה ונעשתה בראשותה של חברת האקדמיה פרופ' שולמית אליצור, ולצידה ועדה מלווה שלפי שעה מכהן בה חבר האקדמיה פרופ' מרדכי עקיבא פרידמן,

וכיהן בה גם חבר האקדמיה פרופ' אברהם גרוסמן ז"ל שנפטר לא מכבר. את עיקר עבודת הפיענוח, הקטלוג והמחשוב מבצעת העובדת הקבועה במפעל, ד"ר שרה כהן. בשנת 2019 הועבר לספרייה הלאומית כל החומר שבמאגר. החומר שולב באתר הספרייה והוא נגיש לכל דורש. למרות נגישותו של הקטלוג דרך אתר הספרייה התוכנה שבמפעל מאפשרת קבלת נתונים ברורים יותר, כולל נתונים מורכבים, וחוקרים מכל העולם ממשיכים לפנות אל המפעל ולהיעזר בו. החומר שבקטלוגים משמש זה שנים רבות בסיס לרוב ספרי השירה והפיוט המתפרסמים בארץ ובעולם.

חלק משבעת גשם קדומה, צירוף של כ"י קיימברידג' T-S NS 248.27 וכ"י מוצרי 130.1. Used with the permission of the Syndics of Cambridge V 130.1. University Library

מעברה של הספרייה הלאומית לבניינה החדש השנה דרש את פינוי המשרד שבו ישב המפעל, מה שהצריך סריקה של מאות תיקים שהכילו העתקות של קטעי פיוטים מן הגניזה. ההעתקות, יותר מ-80,000 עמודים, נסרקו בעזרתו האדיבה של ד"ר אבי שמידמן מאוניברסיטת בראילן. בעבודה השוטפת של המפעל נבדקו השנה קטעים שטרם קוטלגו מאוספי ספריית בית המדרש לרבנים בניו יורק ושזוהו בהם פיוטים רבים. כמו כן הוכנסו למאגר נתונים על פיוטים מאוספים שפוענחו בעבר. בד בבד עם הפעולות הללו קדם גולדן מקטלג את השירים ואת הפיוטים שבאוסף פירקוביץ'. עד כה הוכנסו למאגר יותר מ-8,000 כותרים מן האוסף הזה, והעבודה עליו הניבה גילויים מחקריים חשובים.

3.1.2 < המפעל המשותף עם MGH

בשנת 2001 החליטו האקדמיה וה-MGH (Monumenta Germaniae Historica) – המוסד האירופי הבכיר לפרסום מהדורות ביקורתיות של טקסטים מימי הביניים – על **פרסום משותף של סדרת חיבורים עבריים שנכתבו באשכנז**. היה בכך חידוש גמור: זו הפעם הראשונה שנכללו מקורות עבריים באוסף המקורות ההיסטוריים לתולדותיה של ארץ אירופית. האקדמיה הקימה למפעל זה ועדת היגוי, ובראשה חבר האקדמיה פרופ' ב"ז קדר (לרשימת חברי הוועדה ראו להלן בפרק 12 "ועדות האקדמיה").

עד כה פורסמו במסגרת המפעל שלושה כרכים, והכרך הרביעי והחמישי נמצאים בעבודה. נושא הכרך הרביעי הוא שלושה נוסעים יהודים בימי הביניים: אברהם אבן יעקב, שאת החלק העוסק בו מכין פרופ' ז'אן-שארל דוסין (Prof. Jean-Charles Ducène) מ-École Pratique des Hautes Études שבפריז; בנימין מטודלה, שאת החלק העוסק בו מכינים פרופ' יונתן רובין ופרופ' פנחס רוט מאוניברסיטת בראילן; פתחיה מרגנסבורג, שאת החלק העוסק בו מכין ד"ר אברהם דוד מהספרייה הלאומית. העבודה על כרך זה, שהטקסטים שבו יתורגמו לאנגלית, אמורה להסתיים עד סוף 2024. נושא הכרך החמישי הוא שטרות מאשכנז שעוסקים בשאלות חברה וכלכלה. את הכרך מכין פרופ' יוסף ריבלין מאוניברסיטת בראילן, והוא כולל פירוש שלו ושל פרופ' האנס-גאורג פון מוטיוס (Prof. Hans-Georg von Mutius) מאוניברסיטת מינכן וכן תרגום של הטקסט העברי לגרמנית בידי פרופ' פון מוטיוס. ד"ר ולדיסלב (זאב) סלפוי (Dr. Vladislav [Zeev] Slepoy) מהאוניברסיטאות האלה וזלצבורג קיבל עליו להכין את הכרך לדפוס.

חברי ועדת ההיגוי הציעו לערוך חיבורים מחדש ולהוציאם במהדורה מחודשת, כשכל חבר ילווה את העבודה על החיבור שהציע. ואלה החיבורים:

- < מהדורה ערוכה מחדש של "ספר החשק", בידי ד"ר נעמה בן-שחר מאוניברסיטת בראילן, בליווי של חבר האקדמיה פרופ' משה אידל. הספר נערך ופרופ' אידל עובד על ההקדמה.
- < "מעשה הגאונים" נערך מחדש בידי יונתן שמידט מאוניברסיטת בראילן, בליווי של יעקב גוגנהיים.
- < מהדורה של קורפוס הקולופונים המופיעים בכתבי היד האשכנזיים מימי הביניים מצויה בהכנה בידי יואל בינדר מהאוניברסיטה העברית בירושלים ומן ה-École Pratique des Hautes Études.

3.2 < פורום הצעירים של מדעי הרוח והחברה

זה כעשרים שנה שפועל בחטיבה **פורום צעירים**. בכל קבוצה בפורום משתתפים חוקרות וחוקרים צעירים ומצטיינים הנבחרים על ידי ועדה מטעם החטיבה, על פי קריטריונים של מצוינות וכישורים אקדמיים. בראש כל קבוצה עומדים חבר או חברת האקדמיה.

בשנת תשפ"ד מנחה את הפורום חבר האקדמיה פרופ' יואב בנימיני והוא עוסק בנושא "השפעת בינה מלאכותית יוצרת על המחקר במדעי החברה". נפגשים בו אחת לחודש קבוצת חוקרים צעירים ממגוון

חברי הפורום צעירי מדעי הרוח והחברה תשפ"ד

רחב של תחומים במדעי החברה, וכן ממדעי הנתונים והמחשב. הפורום עוסק באפשרויות שמעניקה הבינה המלאכותית היוצרת (כגון ChatGPT) בהאצת תהליכי מחקר מוכרים וכן באפשרויות שהיא מזמנת לכלי מחקר חדשים לגמרי במדעי החברה. לצד זאת הפורום ידון גם בהשפעה השלילית האפשרית של תהליכי ההאצה ושל כלי המחקר החדשים על שקיפותן ועל הדירותן של תוצאות המחקר, וכיצד ניתן להתמודד עם השפעה אפשרית זו.

ואלה חברי פורום הצעירים לשנת תשפ"ד:

ד"ר שני אלקובי, המחלקה להנדסת תעשייה וניהול, אוניברסיטת אריאל בשומרון
פרופ' יואב גולדברג, המחלקה למדעי המחשב, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר אריאל גולדשטיין, בית הספר למנהל עסקים מגמת דאטה-סיינס, ומחלקה לקוגניציה, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר טלי גזית, המחלקה למדעי המידע, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר אסף גייער, החוג לארץ ישראל וארכיאולוגיה, אוניברסיטת אריאל בשומרון
ד"ר אלה גליקסון, בית הספר למנהל עסקים, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר אורי הכהן, הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, אוניברסיטת תל אביב
ד"ר עידו הרטוגזון, התוכנית למדע, טכנולוגיה וחברה, היחידה ללימודים בין תחומיים, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר אלון וישקין, הפקולטה למדעי הנתונים וההחלטות, הטכניון - מכון טכנולוגי לישראל
ד"ר אורי זק, בית הספר למנהל עסקים, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר תמר מגידו, המחלקה ליחסים בין-לאומיים, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר נועה מור, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר גבריאל סטנובסקי, בית הספר להנדסה ולמדעי המחשב, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר שי סתרון, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל אביב
ד"ר עמוס עזריה, בית הספר למדעי המחשב, אוניברסיטת אריאל בשומרון
ד"ר פנינית רוסו-נצר, הפקולטה לחינוך ומנהיגות והמחלקה לפסיכולוגיה, המכללה האקדמית אחוה

German–Israeli Frontiers of the Humanities — GISFOH < 3.3

הסכם שנחתם בשנת 2009 בין האקדמיה לקרן אלכסנדר פון הומבולדט הגרמנית (Alexander von Humboldt Foundation) הוביל לכינון [סדרת כינוסים דו־לאומיים](#) רב־תחומיים במדעי הרוח והחברה, בהשתתפות כחמישים חוקרים צעירים – ישראלים וגרמנים. בכל שנה נבחרים ארבעה חוקרים ישראלים וארבעה חוקרים גרמנים מארבעה תחומים שונים במדעי הרוח והחברה, ויחד הם משמשים הוועדה המארגנת של הכינוס. הכינוס נערך בישראל ובגרמניה לסירוגין. מטרותיו הן להפגיש חוקרים צעירים מצטיינים מתחומים שונים ולאתגר אותם לחשוב ולחקור מחוץ לגבולות תחומי הדעת שלהם, לאפשר שיח וחשיבה הדדיים וליצור ערוץ לחילופי ידע אקדמי רב־תחומי. את המיזם מרכזת מטעם האקדמיה חברת האקדמיה פרופ' בילי מלמן.

הכינוס הארבעה־עשר בסדרה תוכנן להתקיים בגרמניה בחודש נובמבר 2023, ונדחה בשל טבח ה־7 באוקטובר והמלחמה שבעקבותיו, ונקבע מחדש לספטמבר 2024. נושא הכינוס יהיה *The Challenge of Mobilities: Power, Body, and Place*. הגדרתו הרחבה של הנושא מאפשרת שיח משותף לתחומי הדעת השונים ויצירת בסיס לשיתוף פעולה ביניהם. חבריה הישראלים של הוועדה המארגנת הם ד"ר לי מרדכי (האוניברסיטה העברית בירושלים), פרופ' אנסטסיה גורודזייסקי (אוניברסיטת תל אביב), ד"ר שירה וילקוף (הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל) וד"ר רותם גבע (האוניברסיטה העברית בירושלים).

קרן פון הומבולדט כוננה את תוכנית Connect, המאפשרת לחוקרים שהשתתפו בכינוסי GISFOH להגיש בקשות לתמיכה במיזמים משותפים ובשיתופי פעולה עם החוקרים שפגשו בכינוס. עד כה זכו לתמיכה יותר מחמישים מיזמים משותפים.

